

HBMTAL 11. SINIF TARİH DERSİ ÇALIŞMA NOTLARI

17. YÜZYIL (DURAKLAMA DÖNEMİ / DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİ KARŞISINDA OSMANLI SİYASETİ)

17. YÜZYILIN (DURAKLAMA DÖNEMİ) GENEL ÖZELLİKLERİ

- Osmanlı tarihinde; 1579 Sokullu Mehmet Paşanın ölümü ile başlayıp 1699 Karlofça antlaşmasına kadar süren döneme duraklama dönemi denir.
- Osmanlı devleti Kurulduğundan beri izlediği Fetih / Genişleme siyasetini sürdürmüştür.
- Bu yüzyılın genelinde Batıda Avusturya ile mücadele edilirken, Doğuda da İran'la mücadele edilmiştir.
- Duraklama döneminin bir diğer özelliği neredeyse her alanda görülen bozulmalar olmuştur. Bozulmaların içeriden kaynaklanan sebepleri olduğu gibi, Avrupa'da yaşanan gelişmelerinde etkisi vardır.
- Osmanlı Devlet yöneticileri dışarıdaki gelişmeler ile pek ilgilenmemiş, bu da devletin değişen dünyaya ayak uydurmasında sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur.
- Bozulmalar nedeniyle bu yüzyılda pek çok isyan çıkmıştır. Bu isyanlar ise bozulmanın şiddetini daha da artırmıştır.
- Bu dönemin diğer özelliği savaşlarda alınan başarısızlıklar ve isyanlar sebebiyle devlet adamlarının Osmanlı tarihinin ilk ıslahatlarını yapmasıdır. Ancak ıslahatlar değişmek için değil de Yükselme dönemindeki ideal düzene geri dönmeyi amaç edinir.
- Bu yüzyıl Osmanlı devlet yöneticileri için "ARAYIŞ YILLARI"dır. Her açıdan işlerin yolunda gitmediğinin farkına varan yöneticiler, bunun gerçek sebeplerini bulmanın uzağında kalmışlardır.

DURAKLAMANIN NEDENLERİ

İÇ NEDENLER:

Yönetimin Bozulması

- Bu döneme kadar merkezi I. Ahmet otoritesini korumayı başaran Osmanlı Devleti, I. Ahmet'ten itibaren kardeş katli yasasını ve şehzadelerin sancağa çıkma geleneğinin kaldırılması ve yerine "Ekber ve Erşad" sisteminin getirilmesiyle bu özelliğini kaybetti.
- Bu dönemden itibaren devletin önemli sorunlarının görüldüğü, problemlerin çözüldüğü divan toplantılarına gereken önem verilmedi.
- Çocuk yaşta padişahların başa geçmesi ve saray kadınlarının yönetime sık sık müdahale etmesi olumsuz bir etki yarattı.

Ordu ve Donanmanın Bozulması

- Yeniçeri Ocağına usule aykırı asker alınması, ocağın özel yapısını da bozmaya başladı.
- Yeniçeriler bu dönemde "Ocak Devlet içindir" anlayışından uzaklaşarak "Devlet Ocak içindir" anlayışını savunmaya başladılar.
- Tımar sisteminin bozulmasıyla, eyaletlerden gelen tımarlı sipahi sayısı azaldı.

Maliyenin Bozulması

- Tımar sisteminin bozulmasıyla tarımsal üretim azaldı, buna bağlı olarak tımarlı sipahi sayısı da azalmıştı, bu sebeple devlet doğan asker açığını kapatabilmek için üç ayda bir hazineye ulufe alan Kapıkulu askerlerinin sayısını artırdı. Böylece hazine giderleri de umulmadık bir şekilde arttı.
- Yeniçerilerin gayretsizliği yüzünden XVII. yy'da savaşlar uzun sürmüş, ganimet ve yıllık vergiler azalmıştı.
- Coğrafi Keşiflerle Akdeniz limanları önemini kaybetmiş, kapitülasyonlar yaygınlaştırılmıştı. Bu nedenle de gümrük gelirleri iyice azalmıştı.
- Saray kadınlarının gereksiz harcamalar yapması saray masraflarının artmasına neden olmuştu.

Eğitim Sisteminin Bozulması

- İlimiye sınıfının y¼r¼tt¼đ¼ eğitim sınıfı XVII. yy'da pozitif ilimlere gereken değeri vermemişti. Bu y¼zden bilimsel çalışmalar gerilerken, dogmatik d¼ř¼nceler ortaya çıkmıştır.
- Ayrıca "Beşik Ulemalığı" (Ulemanın oğlu, ulema olur.) anlayışının yayılması da eğitim sisteminin bozulmasına neden olmuştur.

DIş NEDENLER:

İmparatorluğun Doğal Sınırlara Ulaşması

- Osmanlı devleti bu dönemde g¼çlü devletlerle komşu olup b¼y¼k denizlere ve çöllere uzanan ¼lkeleri ele geçirmişti. Merkezden uzak yerlerde idare zorlaşmış ve bozulmuştu.

Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devletine Karşı Politikalarının Değişmesi

- Osmanlı kuruluşundan y¼kseliřine Avrupalı devletlerle bir m¼cadele içerisinde olmuştur. Osmanlının g¼c¼n¼ kaybedip duraklama d¼nemine girmesiyle Avrupalıların Osmanlı politikalarında değişikliğe neden olmuştur.

Avrupalıların Bilim ve Akademik Alanda İlerlemesi

- R¼nesans ve Reform hareketleri sonucu Avrupa'da bilimsel gelişmeye engel durumlar ortadan kaldırılmıştır. Bilim, teknik ve ekonomi alanında birçok gelişmeler yaşanmıştır.

Coğrafi Keşiflerin ve Kapit¼lasyonların Etkisi

- 15. ve 16. y¼zyıllarda Avrupalıların yaptıkları keşiflerle buldukları değerli maden ve yer ¼st¼ kaynakları Avrupalı Devletlerin ¼lkelerine g¼t¼rmeleri ekonomik açıdan gelişmelerini sağlamıştır. Coğrafi keşifler ile İpek yolu ve Baharat yolu önemini kaybetmiş ve Osmanlının önemli gelir kaynaklarının yok olmasına sebep olmuştur. Her ne kadar coğrafi keşiflerin olumsuz etkisinden kurtulmak için Osmanlı Devleti Avrupalı devletlere ekonomik ayrıcalık yani kapit¼lasyonlar verse de bu durumu engelleyememiştir. Bilim ve teknoloji alanında ilerleyen Avrupalı devletler Osmanlı Devletini açık pazarları konumuna getirmişlerdir.

17. Y¼ZYIL İSYANLARI

A. İSTANBUL İSYANLARI

- Genelde Yeniçerilerin çıkardığı isyanlardır.
- Bu y¼zyılda yeniçeriler t¼rl¼ çıkar grupları tarafından kullanılmış ve pek çok defa isyan etmişleridir.
- Yeniçeriler bu isyanlarda bazen diğer askeri ocakları, bazen Ulema'yı, bazen ise halkı yanlarına almayı başarmışlardır.

İstanbul İsyalarının Nedenleri

- Merkezi otoritenin bozulması,
- Yeniçeri Ocağı'nda disiplinin bozulması nedeniyle "devlet ocak içindir." anlayışının kabul g¼rmesi,
- Ekonominin bozulmuş olması nedeniyle Yenierilere d¼ř¼k ayarlı parayla (KELP AKÇE ya da KIRPIK AKÇE) ulufe dağıtılması
- Ulufe ve c¼lus bahşişlerinin aksaması
- Devşiirme asıllı bazı devlet adamlarının ve Harem'in kişisel çıkarları nedeniyle Yeniçeri Ocağı'nı kullanmaları

Ulufe: Yeniçerilerin ¼ ayda bir aldıkları maaşa denir.

C¼lus Bahşişi: Bir padişahın tahta çıkması nedeniyle Kapıkullarına dağıtılan bahşiştir. İlk kez Fatih Sultan Mehmet tarafından dağıtılan bu bahşiş bir gelenek haline gelmiştir.

Bu Yüzyıldaki Belli Başlı İsyanlar

- III. Murat döneminde Kapıkulu Askerleri ve maaşlarının ayarı düşük paradan verileceğini duyan Yeniçeriler isyan ederek defterdarın öldürülmesini istediler. İstekleri kabul edilince isyan büyümeden sona erdi.
- II. Osman'ın (Genç Osman) Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak istediğini öğrenen Yeniçeriler, II. Osman'ı tahttan indirerek öldürdüler.
- Küçük yaşta tahta geçen IV. Murat'a gözdağı vermek isteyen Yeniçeriler ve sipahiler cülus bahşişi alamadıkları için ayaklandılar. Hazineye yeterli miktarda para olmadığı için saraydaki altın ve gümüş eşyalar eritilerek bastırılan paralarla bahşişler dağıtılınca isyan sona erdi.
- Yine IV. Murat döneminde 1632'de Yeniçerilerin aleyhinde fikirlere sahip olan bazı devlet adamlarının görevden alınmasını isteyen Yeniçeriler ayaklandı. Padişahın gözü önünde Sadrazam Hafız Ahmet Paşa'yı öldürdüler. Ancak IV. Murat otoritesini kurunca Yeniçerilerin elebaşlarını idam ettirdi.
- IV. Mehmet'e karşı Yeniçeriler, aylıklarının ayarı düşük parayla verilmesini gerekçe göstererek isyan çıkardılar. Yeniçerilerin istediği devlet görevlilerinin çınar ağacına asılarak idamı ile sona eren 1656'daki bu ayaklanmaya "Vakayı Vakvakiye" (Çınar Vakası) denildi.

İstanbul İsyanlarının Sonuçları

- İsyancıların isteklerinin yerine getirilmesi merkezi otoritenin bozulmasına ve yeni isyanların çıkmasına neden oldu.
- İstanbul isyanları sonucunda; başkentte can güvenliği bozuldu. Devlet otoritesi sarsıldı.
- Yeniçeriler siyasette önemli bir konuma geldiler.
- İstanbul isyanları başkentte meydana geldiği için ve devlet yönetimine müdahalesi olduğu için siyasi niteliklidir. Ancak bu isyanlar rejimi değiştirme amacı taşımaz. ya da hanedan'a karşı değildir.

B. CELALİ İSYANLARI

- 16. ve özellikle 17. Yüzyılda Anadolu'da ortaya çıkan SOSYAL ve EKONOMİK nitelikli isyanların genel adıdır.
- Celali İsyanları, ismini Yavuz Sultan Selim döneminde Tokat civarında isyan eden Bozoklu Celal isimli bir sipahiden alır. Ondan sonra onunkine benzer sebeplerle Anadolu'da ortaya çıkan tüm isyanlara bu isim verilmiştir.

Celali İsyanlarının Nedenleri

- Merkezi otoritenin bozulması nedeniyle Anadolu'daki olumsuzlukların giderilememesi,
- Osmanlı Devleti'nin İran'la ve Avusturya ile yaptığı savaşların Anadolu'yu ekonomik yönden olumsuz etkilemesi,
- Asker kaçaklarının yakalanmamak için Anadolu'da çeteler kurarak yağmalamalar yapması,
- Ekonominin bozuk olması nedeniyle vergilerin yükseltilmesi
- İltizam sisteminin yaygınlaştırılması nedeniyle tımarlı sipahilerin azalması
- Bazı yerel yöneticilerin veya iltizam sahiplerinin, kendi çıkarları için halktan ağır vergiler almaya başlaması ve halkın buna tepki göstermesi

Tımar Sisteminin Bozulması

Osmanlı Devleti'ne askerî ve ekonomik anlamda büyük katkı sağlayan tımar sisteminde XVII. yüzyıldan itibaren bozulmalar görüldü. Tımarlar hak eden kişilere değil, askerlikle ilgisi olmayan kişilere rüşvetle verilmeye başlandı. Tımar sisteminin bozulmasıyla hem üretim azalmış hem de yeterince vergi toplanamamıştır. Devlet, bütçe açığını kapatmak amacıyla halka yeni vergiler getirince pek çok köylü toprağını terk ederek göç etmek zorunda kaldı. Tımar sisteminin Osmanlı Devleti'ne en büyük katkılarından biri devlet hazinesinden para çıkmadan her an savaşa hazır büyük bir ordunun oluşumuna ortam sağlamasıydı. Tımar sisteminin bozulmasıyla tımarlı asker sayısı düşmeye başladı. Devlet bu açığını halktan birçok başıboş kişiyi askere alarak kapatmak zorunda

kaldı. Ancak bu kişilerin Yeniçeri Ocağı'na alınması askerî teşkilatın ve disiplinin bozulmasına neden oldu. Sekban adı verilen bu ücretli askerler savaş bittiğinde işsiz kaldıklarından halktan haraç almaya ve eşkıyalığa başladılar. Tımar sisteminin ve buna bağlı olarak tımarlı sipahi ordusunun çöküşü Osmanlı Devleti'nin askerî, idari, mali ve sosyal bünyesinde derin yaralar açmıştır.

İltizam Ve Mukataa

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde ekonominin bozulması nakit paraya olan ihtiyacı da artırmıştı. Bu durum iltizam sisteminin yaygınlaştırılmasına neden oldu. İltizam, Fatih döneminde tımar sistemi dışında kalan toprakların vergilerini toplamak için getirilen bir düzenlemedir. Devlete ait bir gelir, devletçe tahmin edilen bir tutar üzerinden peşin ödeme şartıyla mültezim denen kişiye verilirdi. Devlet böylece nakit sıkıntısını giderdi. Vergilerin toplama işinin açık artırma yoluyla bazı kişilere verilmesine iltizam, bu işi yapan kişilere mültezim, vergi kaynağı olan araziye de mukataa adı verilir. Mültezimler, merkezî otoritenin zayıfladığı dönemlerde halktan daha fazla vergi almaya çalıştılar. Köylüler de yüksek orandaki vergileri ödeyemeyince topraklarını terk edip, şehre göç ettiler.

Celali İsyanlarının Sonuçları

- Köylüler, Anadolu'da can güvenliğinin sarsılması nedeniyle topraklarını bırakarak şehirlere göç etmeye başladılar.
- Şehirlerde işsizlik sorunları ortaya çıktı.
- Tarımsal üretim azaldı.
- Tımarlı sipahilerin sayılarının azalması nedeniyle orduya ücretli askerler alındı.
- Halkın devlete olan güveni azaldı.
- Vergiler düzenli toplanamadı.

C. EYALET İSYANLARI

- 17. yüzyılda merkezi otoritenin zayıflaması sonucunda merkezden uzak olan eyaletlerde de isyanlar çıkartmıştır.
- Bazen yerel yöneticiler bazen de yönetimden şikâyetçi olanlar isyan çıkartmıştır.
- Bu isyanların ortaya çıkmasında milliyetçilik fikrinin hiçbir etkisinin olmamasıdır. Çünkü henüz milliyetçilik fikri yoktur.

DÖNEMİN SİYASİ OLAYLARI

OSMANLI İRAN SAVAŞLARI

1577–1590 Savaşları

- İran'ın taht mücadelesi içinde olmasından yararlanmak isteyen Osmanlı'nın doğu sınırını güvence altına almak istemesi nedeniyle savaş yapılmıştır.
- Ferhat Paşa Antlaşması imzalanmıştır.
- Ferhat Paşa Antlaşması ile Azerbaycan Gürcistan Dağıstan ve Luristan Osmanlıya verildi.
- Osmanlı devleti doğudaki en geniş sınırlara ulaştı.

1603–1611 Savaşları

- Osmanlı'nın Avusturya ile savaşması ve Osmanlı'nın Celali isyanlarla uğraşması nedeniyle İran tarafından başlatılmıştır.
- İran savaşı kazandı ve Nasuh Paşa Antlaşması yapıldı. Nasuh Paşa Antlaşması ile Ferhat Paşa ile alınan yerler İran'a teslim edilmiştir.

1617–1618 Savaşları

- İran'ın ödemesi gereken vergiyi ödememesi üzerine çıktı.
- Serav Antlaşması yapıldı ve İran vergi ödemeyi kabul etti.

1626–1639 Savaşları

- İran'ın Bağdat'ı ele geçirmesi üzerine Osmanlı sefere çıkmış ve İran'ın isteği üzerine Kasr-ı Şirin Antlaşması yapıldı.
- Kasr-ı Şirin Antlaşması ile Bağdat Osmanlıya geri verildi, Zagros Dağları sınır kabul edildi.
- Günümüz Türkiye İran sınırı büyük ölçüde çizildi.

OSMANLI VENEDİK SAVAŞLARI

Girit'in Fethi

- 24 yıl sürmüştür.
- Kuşatmanın uzun sürmesi Osmanlı'nın ekonomisinin bozulmasına neden olmuştur

OSMANLI RUS SAVAŞLARI

- Rusya'nın Kazaklara saldırması üzerine Osmanlı sefere çıktı.
- Çehrin Kalesi Bahçesaray Antlaşması ile alındı.
- Bu anlaşma Rusya ile yapılan ilk anlaşmadır.

OSMANLI AVUSTURYA SAVAŞLARI

1593–1606 Savaşları

- Avusturya'nın Osmanlı sınır ihlali yapması
- 1596 yılında yapılan Haçova Savaşı kazanıldı. Ancak Doğuda ki İran tehdidi ve Celali İsyanlar nedeniyle Zitavorok Antlaşması yapıldı.
- Zitavorok Antlaşması ile Eğri Kanije ve Estergon Kaleleri alındı. Avusturya vergiye bağlandı. Avusturya arşidükü Osmanlı padişahına denk sayılacaktı. Bu madde ile Osmanlı'nın siyasi üstünlüğü sona ermiştir.

1662–1664 Savaşları

- Avusturya'nın Erdel Beyliğini kışkırtması üzerine çıkmıştır.

Vasvar Antlaşması ile Uyvar ve Navigrat Kaleleri Osmanlıya Zirinvar ise Avusturya'ya bırakıldı.

- Osmanlı'nın duraklamada Avusturya'dan toprak kazandığı son antlaşmadır.

II. Viyana Kuşatması

- Avusturya'dan baskı gören Protestan Macarlar Osmanlıdan yardım istemesi üzerine başlamıştır.
- Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın Viyana'yı kuşattı ancak başarısız oldu.
- Sonrasında Karlofça Antlaşması (1699) ve İstanbul Antlaşması (1700) imzalandı.

DÖNEMİN ISLAHATLARI

I. AHMET DÖNEMİ ISLAHATLARI

- Ekber Erşed sistemi kabul edilerek, şehzadelere sancağa çıkma uygulaması kaldırılmış ve sarayda kafes usulü ile eğitilmişlerdir. I. Ahmet döneminde; Anadolu'da yaygınlaşan Celali isyanlarına karşı sadrazam Kuyucu Murat Paşa, devlet otoritesini yeniden kurmak amacıyla görevlendirildi. Kuyucu Murat Paşa Celali isyanlarını zor kullanarak bastırdı.

II. OSMAN DÖNEMİ ISLAHATLARI

- II. Osman, saray dışından evlilik yaparak haremde yetişmiş olan saray kadınlarının yönetim üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlamıştır.
- Başkenti farklı bir yere taşımayı planladı.
- İlimiye sınıfının saygınlıklarının kullanarak devlet işlerine karışmalarını engellemek amacıyla Şeyhülislam'ın fetva vermek dışındaki bütün yetkilerine son verdi.
- Hotin Seferi'nden sonra Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak istedi. Fakat bu düşüncesini öğrenen Yeniçeriler tarafından tahttan indirilerek öldürüldü.

IV. MURAT DÖNEMİ ISLAHATLARI

- Devletin kötüye gidişinin nedenlerini belirlemek amacıyla Koçi Bey ve Katip Çelebi'ye raporlar hazırlatıldı. Böylece, yapılacak düzenlemelerin kalıcı ve gerçekçi olması amaçlandı. Bu raporların en önemlisi Koçi Bey Risalesi'dir.
- Yeniçeri ve sipahiler içinde isyanları kışkırtan elebaşlar tespit edilerek idam edildi.
- Uyuşturucu maddelerin ve tütünün kullanımı yasaklandı. Böylece, tütün kullanımının da etkili olduğu büyük İstanbul yangınları önlenmek istendi.
- Can güvenliğini sağlamak ve yankesicileri ortadan kaldırmak amacıyla İstanbul'da gece sokağa çıkılması yasaklandı.
- Kahvehaneler kapatılarak işsizlerin gereksiz yere vakit geçirmeleri ve yönetime karşı oluşabilecek olumsuz kamuoyu önlenmek istendi.
- Anadolu'daki Celali İsyanları ortadan kaldırıldı.

TARHUNCU AHMET PAŞA ISLAHATLARI

- IV. Mehmet döneminde sadrazamlık yapan Tarhuncu Ahmet Paşa daha çok ekonomik sorunları düzeltmekle ilgilendi. İlk kez Denk Bütçe hazırladı.
- Tarhuncu Ahmet Paşa'nın yaptığı düzenlemelerden zarar görenler, Tarhuncu Ahmet Paşa'nın görevden alınmasını ve idam edilmesini sağladılar.

KÖPRÜLÜLER DÖNEMİ ISLAHATLARI

- 1656 yılında sadrazam olan Köprülü Mehmet Paşa ve ondan sonra sadrazamlığa gelen aynı aileden Fazıl Ahmet Paşa, Fazıl Mustafa Paşa, Amcazade Hüseyin Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa gibi devlet adamları, bu döneme kendi adlarını vermişlerdir.
- Köprülü Mehmet Paşa, uygun bir çalışma ortamı oluşturmak amacıyla bazı şartların kabul edilmesi karşılığında sadrazamlığı kabul etmiştir. Bu şartlardan bazıları şunlardır:
  - ✓ Devlet memurlarının atanması ya da görevden alınmasında kendisine sorulmadan hareket edilmeyecek,
  - ✓ Saraya sunacağı her teklif kabul edilecek,
  - ✓ Kendisi hakkında bir şikayet olursa savunması alınmadan karar verilmeyecek.
    - Köprülü Mehmet Paşa döneminde yapılan bazı düzenlemeler şunlardır:
  - ✓ Ordu ve donanmada disiplini bozanlar belirlenerek cezalandırılmıştır.
  - ✓ İç isyanlar zor kullanılarak bastırılmıştır.
  - ✓ Ekonomik alanda düzenlemeler yapılmıştır.
    - Köprülü Mehmet Paşa'nın ölümünden sonra sadrazam olan Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, askeri ve ekonomik alanda düzenlemeler yapmıştır. Bu dönemde Avrupa'da önemli başarılar kazanılmış ve bütçe Yavuz Sultan Selim döneminden sonra ilk kez kar etmiştir.
    - Köprülü ailesinden sadrazam olan kişiler birbirlerinin yaptıkları düzenlemeleri sahiplenerek devam ettirdikleri için bu dönemde devlet otoritesi sağlanabilmiştir.

XVII. YÜZYIL ISLAHATLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- İslahatlar genellikle şiddet kullanılarak gerçekleştirilmiştir.
- Bu dönemde yapılan ıslahatlar, sorunların temel nedenlerine inilemediği için duraklamaya çözüm getirememiştir.
- Osmanlı devlet adamları, bu dönemde Avrupa'nın Osmanlı Devleti'nden daha üstün olduğunu kabul etmedikleri için Avrupa'daki gelişmelerden yararlanılmamıştır.
- İslahatlar şahıslara bağlı kalmıştır. İslahatçıların görevden alınması sonrasında devam ettirilmedikleri için kısa süreli çözümler getirmişlerdir. Bu nedenle duraklamaya çözüm olamamışlardır.
- İslahatçılar, kişisel çıkarları zedelenenler tarafından engellenmişler

